

*Жанна Олександрівна Дзейко,
професор кафедри теорії та історії
права та держави Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук
ORCID: 0000-0002-2644-8474*

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної у цій роботі проблематики зумовлена практичною та теоретичною необхідністю у детальнішому теоретико-правовому аналізі юридичної техніки тлумачення норм права з метою її подальшого наукового опрацювання, ефективного застосування у сферах правотворчості та правореалізації, закріплення, забезпечення та реалізації прав і свобод людини і громадянина. Адже в сучасних умовах оновлення законодавчої бази України наявні суттєві проблеми, пов'язані із низькою якістю деяких законів та підзаконних нормативних актів з формально-юридичного, лінгвістичного, логічного, змістовного та інших аспектів. Серед головних умов удосконалення створення та застосування нормативно-правових актів, а також й інших джерел права є ефективне використання юридичної техніки тлумачення норм права. Адже вона має важливе значення не лише для процесу реалізації норм права, а й для здійснення правотворчої діяльності, систематизації законодавства та ін. Уміле застосування юридичної техніки тлумачення норм права сприяє утвердженню принципів верховенства права, конституційності, законності, ефективній реалізації законів та інших джерел права, зумовлює правильну інтерпретацію їх змісту, створює основу для прийняття якісних правових актів, впливає на ступінь забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Результативне застосування юридичної техніки тлумачення норм права створює підґрунтя для підняття рівнів системності, стабільності законодавства України, дієвості його реалізації, ефективного розвитку правової системи. Досягнення зазначеної мети значною мірою залежить від стану теоретико-правового опрацювання юридичної техніки тлумачення норм права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні окремі проблеми наукового розуміння та реалізації юридичної техніки тлумачення норм права фрагментарно досліджуються у теоретико-правових працях таких науковців: Т. В. Кашаніної, В. І. Крусса, І. І. Онищука, С. Г. Пишиної, А. К. Соболевої, І. Д. Шутака та ін. Важливе значення для розкриття поняття та сутності юридичної техніки тлумачення норм права мають праці, де розроблено різні проблеми юридичної, правотворчої, законотворчої, нормотворчої техніки. Зокрема, аналізу цих проблем присвячені праці з теорії права сучасних українських науковців: І. О. Билі, О. В. Богачової, А. О. Дутко, В. С. Ковальського, І. П. Козінцева, А. А. Козловського, А. М. Колодія, В. М. Косовича, Б. Е. Наставного, Н. М. Оніщенко, Т. С. Подорожної, П. М. Рабіновича, В. І. Риндюк, І. А. Сердюка, А. Ф. Ткачука, Г. Г. Шмельової, В. С. Щербини, О. І. Ющика та ін. Серед сучасних зарубіжних вчених можна назвати В. М. Баранова, Р. К. Бержерона, Н. Ебейсекера, К. Інрайта, Р. Кабріяка, А. Келермена, Д. А. Керімова, В. Краббе, А. Нашиц, Е. Новака, А. С. Піголкіна, А. Сейдмен, Р. Сейдмена, Ю. А. Тихомирова, Р. Циппеліуса, Д. Чеваріні, А. Ф. Черданцева, Д. В. Чухвічева та ін. В аспекті розкриття досліджуваної проблематики важливими є праці, присвячені питанням тлумачення норм права таких сучасних науковців: О. В. Білоуса, Ю. Л. Власова, В. В. Гончарова, В. Л. Горбатюка, А. В. Зубенко, О. М. Ковальчука, М. І. Козюбри, І. П. Косцової, М. В. Котенка, Б. В. Малишева, М. П. Молибога, Ю. М. Тодики, Ю. В. Чистякової та ін. Втім, теоретико-правові аспекти наукового розуміння юридичної техніки тлумачення норм права потребують подальшого системного опрацювання. Загалом, вважаючи на неоднозначність розуміння поняття та сутності юридичної техніки тлумачення норм права, що значною мірою спричиняє проблеми у правотворчості та застосуванні норм права, і надалі зберігається гостра потреба у її подальшому науковому дослідженні, у тому числі теоретико-правових аспектів.

Мета статті. Метою цієї статті є виявлення основних теоретико-правових аспектів проблеми розуміння поняття та сутності юридичної техніки тлумачення норм права.

Методи та процедури дослідження. Методологічні засади цієї роботи складає система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Застосування філософсько-світоглядних методів зумовлене необхідністю дослідження юридичної техніки тлумачення норм права через призму прав і свобод людини і громадянина. Використання діалектичного методу дало можливість дослідити юридичну техніку тлумачення норм права в аспекті її розвитку, функціонування та зв'язків з іншими складовими правової системи суспільства. Поєднання елементів ідеалістичного та матеріалістичного методів пізнання зумовлено тим, що юридична техніка тлумачення норм права є результатом як теоретичного мислення, так і матеріальної дійсності. У цій праці застосовано й систему інших методів дослідження, у тому числі: логічного, герменевтичного, аксіологічного, системного, спеціально-юридичного та ін. Процедури дослідження теоретико-правових проблеми розуміння поняття та сутності юридичної техніки тлумачення норм права включають систему послідовних дій, які ґрунтуються на використанні відповідної системи методів, правил і прийомів їхнього здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасний період розвитку суспільства проблеми юридичної техніки не знаходяться поза увагою науковців. Дослідниками розглядаються такі питання, як поняття юридичної техніки, її структуру, види, співвідношення із нормотворчою, правотворчою, законодавчою, кодифікаційною технікою, її вплив на ефективність законотворчості та правозастосування, питання реалізації засобів, способів, прийомів і правил юридичної техніки у юридичній практиці тощо. Втім, юридична техніка як багатоаспектне явище ще й досі не має усталеного розуміння її поняття, сутності, структури, видів та ін. Загалом, сучасні теоретичні підходи до дослідження юридичної техніки спрямовані на забезпечення створення якісної системи законодавства, розвитку інших джерел права та їх ефективної реалізації. Як багатоаспектне явище, юридична техніка не може бути охоплена єдиним визначенням її поняття та характеризується плюралізмом підходів до її розуміння. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від підходів до розуміння права, реалізації норм права та інших складових правової системи. Так, на думку Т. В. Кашаніної, «юридична техніка – це сукупність інструментів здійснення юридичної роботи» [1, с. 80]. В. Н. Карташов вважає, що «сукупність ... засобів, за допомогою яких досягаються необхідні цілі юридичної практики, утворює юридичну техніку», а такими засобами є «загальносоціальні, спеціально-юридичні та технічні» [2, с. 18]. З точки зору І. Д. Шутака та І. І. Онищука, «юридичну техніку розуміють як ступінь досконалості форми, структури, мови права; прикладну діяльність юристів» [3, с. 71].

Як бачимо, відбувається інтенсивний відхід від радянської традиції ототожнення юридичної та законодавчої техніки. Фактично відроджуються ідеї Р. Ієрінга, який розробив теорію юридичної техніки, що ґрунтується на аналізі римського права і розуміє її, з одного боку, як «юридичне мистецтво» створення законів, а з іншого – як реалізацію права за допомогою механізму права, що діє за «правилами мистецтва» [4, с. 70]. Відповідно до цього, коло підстав поділу юридичної техніки на види усе більше розширюється. Так, науковці використовують у якості класифікаційних критеріїв: види правових актів, види юридичної роботи, стадії правового регулювання та ін. [1, с. 84-86]. Дослідники виокремлюють юридичну техніку тлумачення норм права (чи інтерпретаційну техніку) як вид юридичної техніки [3, с. 71; 5, с. 213]. Відсутня єдність серед науковців щодо вживання відповідного терміна для позначення юридичної техніки тлумачення норм права, що зумовлено, перш за все, плюралізмом у розумінні як юридичної техніки, так і тлумачення норм права. Як приклад, у наукових джерелах застосовуються такий термін, як «правороз'яснювальна ... юридична технологія» [6, с. 9] та ін.

На думку автора, юридична техніка – це система засобів, способів, прийомів і правил здійснення юридичної діяльності. У юридичній техніці відображається взаємодія теорії і практики, фундаментального та прикладного знання, а низка проблем юридичної техніки відноситься до розряду фундаментальних проблем правової науки та практики.

Як багатопланове правове явище, риси юридичної техніки тлумачення норм права зумовлені властивостями самого тлумачення норм права, основні наукові підходи щодо розуміння якого достатньо повно висвітлені у юридичній літературі. Слушним, на нашу думку, є твердження науковців, які розуміють тлумачення норм права як «процес і результат діяльності зі з'ясування та у

разі необхідності – з роз'яснення змісту (смислу) правила поведінки, яке міститься у нормі права, що досягається за допомогою різноманітних інтелектуальних операцій» [7, с. 375].

Під юридичною технікою тлумачення норм права автором пропонується розуміти систему засобів, способів, прийомів і правил процесу здійснення юридичної діяльності суб'єктами права зі з'ясування та у разі необхідності – з роз'яснення змісту норм права, спрямовану на отримання правового результату.

Основними характерними рисами юридичної техніки тлумачення норм права є наступні:

це відносно самостійний елемент правової системи, що обумовлений її якісними та кількісними характеристиками;

сутність юридичної техніки тлумачення норм права полягає в тому, що вона відповідає сутності права, рівню розвитку правової системи;

її застосування здійснюється в результаті свідомої, вольової, інтелектуальної діяльності суб'єктів права;

зміст юридичної техніки тлумачення норм права включає систему засобів, прийомів, способів і правил з'ясування та у разі необхідності – роз'яснення норм права;

за формою, яка є виявом її змісту, юридична техніка тлумачення норм права втілюється у системі засобів, прийомів, способів і правил;

юридична техніка тлумачення норм права може бути класифікована на певні види;

роль і значення юридичної техніки тлумачення норм права проявляється у правотворчості, реалізації норм права, систематизації та інших видах юридичної діяльності;

юридична техніка тлумачення норм права переважно ґрунтується на досягненнях юридичної науки, головним чином теорії права;

застосування юридичної техніки тлумачення норм права має знаходитися в межах права.

Структура юридичної техніки тлумачення норм права є способом внутрішньої організації її елементів, які характеризують її системні властивості. Такими елементами є її засоби, прийоми, способи і правила.

Можна виділити такі види юридичної техніки тлумачення норм права: 1) за галузями права та законодавства: у галузях конституційного, цивільного, кримінального права та законодавства та ін.; 2) за зовнішньою формою актів та інших джерел права, при тлумаченні яких застосовується юридична техніка тлумачення норм права: конституції, кодекси, основи законодавства, закони, судові прецеденти, правові звичаї та ін.; 3) залежно від форм прояву: внутрішня (зміст правил, прийомів, способів і засобів юридичної техніки тлумачення норм права) та зовнішня (її структура – правила, прийоми, способи і засоби); 4) за видами юридичної діяльності: правотворчість, застосування норм права, систематизація та ін.

Щодо питання сутності юридичної техніки тлумачення норм права, то вона характеризується відповідною соціальною спрямованістю. Як один із елементів правової системи, який обумовлений сутністю права, формується і діє на основі праворозуміння, правосвідомості, принципів права, норм права, правовідносин, юридична техніка тлумачення норм права не повинна їм суперечити. Крім того, не можна не враховувати того факту, що у процесі тлумачення норм права велику роль відіграє не лише вибір суб'єктом певних засобів, прийомів, способів і правил тлумачення норм права, але й зміст та правова мета їх використання. Тим часом, засоби, прийоми, способи і правила юридичної техніки тлумачення норм права не повинні суперечити змістовній частині правових норм, принципам права. Не можна ставити відповідні засоби, прийоми, способи і правила вище права, прав і свобод людини й громадянина. Адже юридична техніка тлумачення норм права та її вищеназвані елементи повинні знаходитися в межах права, слугувати закріпленню, забезпеченню та реалізації прав і свобод людини й громадянина.

Сутність та соціальне призначення юридичної техніки тлумачення норм права виявляється у правотворчості, правореалізаційній діяльності та ін. Вагомим аргументом для підтвердження цього є, зокрема, офіційне тлумачення Конституції України Конституційним Судом України. Загалом, у зв'язку з правоінтеграційними процесами спостерігається тенденція до подальшого визнання важливої ролі тлумачення норм права та юридичної техніки тлумачення норм права не лише у процесі реалізації права, а й у правотворчості. Так, І. Д. Шутак вважає, що «тлумачення норм права обумовлюється необхідністю правотворчої і правозастосовної діяльності та потребами юридичної науки...» [8, с. 18]. К. Інрайт пише: «Техніки поділяються на три групи. По-перше, ... сюди

входить прийняття закону та інтерпретація закону. По-друге, закон створений для використання. ... По-третє, існують додаткові техніки читання та письма закону» [9, с. 1].

Висновки. Розглянувши поняття та сутність юридичної техніки тлумачення норм права, приходимо до таких висновків. Юридична техніка тлумачення норм права – це система засобів, прийомів і правил процесу здійснення юридичної діяльності суб'єктами права зі з'ясування та у разі необхідності – з роз'яснення змісту норм права, спрямована на отримання правового результату. Юридична техніка тлумачення норм права характеризується відповідною соціальною спрямованістю і повинна слугувати закріпленню, забезпеченню та реалізації прав і свобод людини й громадянина. Сутність та соціальне призначення юридичної техніки тлумачення норм права виявляється у правотворчості, реалізації норм права, систематизації та інших видах юридичної діяльності.

Список використаних джерел

1. *Кашанина Т. В.* Юридическая техника : учеб. М.: Эксмо, 2007. 512 с.
2. *Карташов В. Н.* Юридическая техника, тактика, стратегия и технология (к вопросу о соотношении) // Проблемы юридической техники : сб. статей: [под ред. Баранова В. М.]. Нижний Новгород, 2000. С. 16-23.
3. *Шутак І. Д., Онишчук І. І.* Юридична техніка : навч. пос. для вищих навч. закладів. Ів.-Фр. : Коло, 2013. 496 с.
4. *Юридическая техника (Из Игеринга)* // Юридические записки. Изд. П. Редкинымъ и К. Яневичемъ-Яневскимъ. СПб. : Типография Департамента Уделовъ, 1860. Т. 4. С. 51–148.
5. *Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.*
6. *Власенко Н. А.* Законодательная технология: (Теория. Опыт. Правила) : уч. пособие. Иркутск: Восточно-Сибирская изд. компания, 2001. 144 с.
7. *Загальна теорія права. Нормативний курс : підруч. для студ.-юристів / Кол. авт.; за ред. доктора юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 596 с.*
8. *Шутак І. Д.* Юридична техніка тлумачення норм права // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького. 2015. № 11. С. 18-24.
9. *Enright Christopher.* Legal Technique. Sydney: Federation Press, 2002. 551 s.

References

1. *Kashanina T. V.* Yuridicheskaya tekhnika : ucheb. M.: Eksmo, 2007. 512 s.
2. *Kartashov V. N.* Yuridicheskaya tekhnika, taktika, strategiya i tekhnologiya (k voprosu o sootnoshenii) // Problemy yuridicheskoy tekhniki : sb. statej: [pod red. Baranova V. M.]. Nizhnij Novgorod, 2000. S. 16-23.
3. *Shutak I. D., Onyshchuk I. I.* Yurydychna tekhnika : navch. pos. dlia vyshchychkh navch. zakladiv. Iv.-Fr. : Kolo, 2013. 496 s.
4. *Yuridicheskaja tekhnika (Iz Igeringa)* // Yuridicheskije zapiski. Izd. P. Redkinym i K. Yanevichem-Yanevskim. SPb.: Tipografija Departamenta Udelov, 1860. T. 4. S. 51–148.
5. *Zahalna teoriia prava : pidruchnyk / Za zah. red. M. I. Koziubry. K. : Vaite, 2015. 392 s.*
6. *Vlasenko N. A.* Zakonodatel'naya tekhnologiya: (Teoriya. Opyt. Pravila): Uch. posobie. Irkutsk: Vostochno-Sibirskaya izd. kompaniya, 2001. 144 s.
7. *Zahalna teoriia prava. Normatyvnyi kurs: pidruch. dlia stud.-yurystiv / Kol. avt.; za red. doktora yuryd. nauk, prof. S. V. Bobrovnyk. Kyiv : Yurinkom Inter, 2021. 596 s.*
8. *Shutak I. D.* Yurydychna tekhnika tлумachennia norm prava // Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu imeni Korolia Danyla Halytskoho. 2015. № 11. S. 18-24.
9. *Enright Christopher.* Legal Technique. Sydney: Federation Press, 2002. 551 s.

Дзейко Ж. О. Поняття та сутність юридичної техніки тлумачення норм права: теоретико-правові аспекти

У роботі під юридичною технікою тлумачення норм права автором пропонується розуміти систему засобів, способів, прийомів і правил процесу здійснення юридичної діяльності суб'єктами права зі з'ясування та у разі необхідності – з роз'яснення змісту норм права, спрямовану на отримання правового результату.

Обґрунтовано, що основними ознаками юридичної техніки тлумачення норм права є такі: це відносно самостійний елемент правової системи, що обумовлений її якісними та кількісними характеристиками; сутність юридичної техніки тлумачення норм права полягає в тому, що вона відповідає сутності права, рівню розвитку правової системи; її застосування здійснюється в результаті свідомої, вольової, інтелектуальної діяльності суб'єктів права; зміст юридичної техніки тлумачення норм права включає систему засобів, прийомів, способів і правил з'ясування та у разі необхідності - роз'яснення норм права; за формою, яка є виявом її змісту, юридична техніка тлумачення норм права втілюється у системі засобів, прийомів, способів і правил; юридична техніка тлумачення норм права

може бути класифікована на певні види; роль і значення юридичної техніки тлумачення норм права проявляється у правотворчості, реалізації норм права, систематизації та інших видах юридичної діяльності; юридична техніка тлумачення норм права переважно ґрунтується на досягненнях юридичної науки, головним чином теорії права; застосування юридичної техніки тлумачення норм права має знаходитися в межах права.

Юридична техніка тлумачення норм права повинна слугувати закріпленню, забезпеченню та реалізації прав і свобод людини й громадянина.

Ключові слова: норма права, правотворчість, реалізація норм права, тлумачення норм права, юридична техніка, юридична техніка тлумачення норм права.

Dzeiko Zh. O. Legal technique of interpretation of the law: theoretical and legal aspects

In her work, the author proposes a system of means, methods, techniques and rules for the exercise of legal activity by subjects of law to understand and, if necessary, to explain the content of the law, aimed at obtaining a legal result.

It is true that the main features of legal technology for the interpretation of norms of law are: it is a relatively autonomous element of the legal situation, which derives from its qualitative and quantitative characteristics; The essence of the legal technique of interpreting norms of law is that it corresponds to the essence of the law and the level of development of the legal system; its application is carried out as a result of the thoughtful, willful activity of subjects of law; The content of the legal technique for interpreting the law includes a system of means, means, techniques and rules for understanding and, where necessary, explaining the law; In the form in which its content is expressed, the legal technique of interpreting the rules of law is embodied in certain means, methods, techniques and rules; the legal technique of interpreting the rules of law may be classified into types; The role and importance of the legal technique in the interpretation of norms of law is revealed in the law-making and in the implementation of norms; the legal technique of the interpretation of norms of law is mainly based on the achievements of the legal science, namely the theory of law; The application of the legal technique to the interpretation of the law must be within the limits of the law.

The legal technique of interpreting the norms of law should serve to affirm, safeguard and realize human and civil rights and freedoms. The essence and social function of legal technology in the interpretation of norms of law is manifested in law-making and in the implementation of norms of law.

Keywords: rule of law, law-making, realization rule of law, interpretation rule of law, legal technique, legal technique of interpretation of the law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-10

УДК 340.132

*Марія Іванівна Мірошніченко,
професор кафедри теорії та історії
Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0001-8142-9340*

ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ СИСТЕМНИХ ПОМИЛОК В ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОБЛЕМОЮ ОБ'ЄКТА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Постановка проблеми. Проблема тлумачення права стає особливо актуальною у зв'язку із зростанням ролі права як соціального феномену в життєдіяльності суспільства, держави, окремої особи. Правове поле пронизує фактично усі сфери суспільного буття. Отже, помилки в теорії і практиці тлумачення права можуть негативно впливати на тенденції його правового розвитку. Є різні типи помилок – випадкові, навмисні, ненавмисні, логічні, філологічні, системні тощо. Названі типи помилок завдяки родовому поняттю «невідповідність», через яке визначають помилку, зустріча-